

BALKAN GÖÇMENLERİNİN BURSA'DAKİ MEZAR TAŞLARI*

Hülya TAŞ**

Özet:

Türkiye'nin dördüncü büyük şehri olan Bursa, doğal güzelliği ve tarihsel zenginliği ile Marmara Bölgesi'nin önemli bir kentidir. 1783 yılından başlayarak Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte yoğun dış göçe maruz kalan Bursa özellikle Balkanlar'dan göç almıştır.

Göçmen şehri olarak adlandırılan Bursa'da mezar taşları ait olduğu toplumun kültürünü gösterir. Mezar taşı üzerine yazılan yazılar üzüntüyü ifade etmekle birlikte o şehrin tarihi, dili, edebiyatı ve sanatı hakkında bilgi verir. Bu çalışmada, göçmenlerin yoğun olarak yaşadığı Mudanya ilçesi, Hürriyet ve Görükle mezarlıkları başta olmak üzere Ahmet Paşa, Hamitler, Pınarbaşı, Fethiye ve Çekirge mezarlıklarında Balkan göçmenlerinin mezar taşlarında yazan sözlerle yer alan motiflerin bugünkü durumu incelenmeye çalışılacaktır.

Anahtar kelimeler: *Balkan, göçmen, mezar taşları, Bursa.*

Tombstones of the Balkan Immigrants in Bursa

Abstract:

Bursa, Turkey's fourth largest city, is an important civic center with natural beauty and historical heritage in Marmara Region. Bursa has been exposed to a dense immigration especially from the Balkans since 1783, which is peaked in 1923 with the proclamation of the Republic of Turkey.

Tombstones are indicators of a country's culture. Writings on a tombstone express not only the grieving; but also history, language, literature and art of the location. In this work, the current situation of the writings and motifs on the Balkan immigrants' tombstones in Mudanya, Hürriyet, Görükle boneyards in the first place, then those in Ahmet Paşa, Hamitler, Pınarbaşı, Fethiye, Çekirge boneyards will be examined.

Keywords: *Balkan, immigrant, tombstone, Bursa.*

* Bu yazı, Türk Dil Kurumu ve Bitlis Eren Üniversitesi iş birliğiyle gerçekleştirilen Arap Harfli Yazıtlar ve Ahlat Mezar Taşları Çalıştayı'nda sunulan bildirinin gözden geçirilmiş biçimidir.

** Doç. Dr., Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, htas@uludag.edu.tr.

Giriş

Tarihin ilk çağlarından itibaren atlı ve göçer-konar bir millet olan Türkler hiçbir zaman göç olgusuna yabancı olmamıştır. Göç ve Türklük birbiriyle paralel giden unsurlar hâline gelmiş ve Türkler Orta Asya'dan Akdeniz'e oradan da Avrupa'ya yayılmış bir millet olarak tarih sahnesinde yerini almıştır.

Fotoğraf 1: Balkan Harbi sırasında yıkılan köylerini terk etmek zorunda kalan aileler.¹

Türkiye'ye göçler Karlofça (1699), Pasarofça (1718), Küçük Kaynarca (1774) antlaşmalarıyla Osmanlı Devleti'nin Avrupa'da toprak kaybına uğraması sonucu Kırım'dan; Kuzey Kafkasya'da Azerbaycan'dan; Yunanistan'ın bağımsızlığını kazanmasını üzerine (1829), Yunanistan'dan; Ayastefanos ve Berlin antlaşmalarıyla (1878) Bulgaristan, Romanya, Yugoslavya'dan; Asya'da Çin yönetiminin ağır baskısı karşısında 1917'den başlayarak Doğu Türkistan'dan büyük göçler olmuştur. Cumhuriyet Dönemi'nde de Türkiye'ye Yunanistan'dan, Bulgaristan'dan, Yugoslavya'dan, Romanya'dan ve diğer ülkelerden göçler olmuştur. “Türkiye'ye gelen toplam göçmenlerin %48'ini Bulgaristan göçmenleri oluşturmaktadır. Yugoslavya'dan Türkiye'ye Cumhuriyet Dönemi'nde toplam 77.431 aileye mensup 305.158 kişi göç etmiştir. Bu ailelerden 1950 yılına kadar gelenlerden 14.494 kişi devlet tarafından iskân edilmiştir.” (www.balgoc.org.tr/gocmenyerlesim)

“Balkanlar'da doğan iş-güç sahibi olan ve hayatlarının büyük bir kısmını burada geçiren insanlar göç ettikleri yerlerden pulluk, yaylı arabalar ve patates gibi ürünleri ve yeni ekim yöntemlerini de beraberlerinde getirerek Osmanlı Devleti'ndeki ekonomik etkinliği harekete geçirmişler ve Anadolu

1 1, 2 ve 3. fotoğraflar Bursa Göç Tarihi Müzesi'nden alınmıştır.

tarımına büyük katkıda bulunmuşlardır.” (Çetinaslan 2013: 160)

Balkanlardan Kağnılarıyla Yola Çıkan Köylüler, İllustration Mecmuası, 1912, Paris

Fotoğraf 2: Balkanlardan kağnılarıyla yola çıkan köylüler.

Muammer Demirel, Bursa’da hangi köylere göçmenlerin yerleştirildiğini bu köylere verilen isimlerden anlayabileceğimizi şöyle açıklamaktadır: *Büyük kitleler hâlinde Bursa’ya gelen göçmenler çoğunlukla boş bulunan araziler üzerine yerleştirilmiş, yeni mahalleler ve köyler kurulmuştur. Bu köylere ve mahallelere verilen isimlerde şu özellikler görülmektedir: Birinci olarak Bursa’nın fethi ve başkent olduğu devir padişahlarının isimleri verilmiştir. Osmaniye, Orhaniye gibi. İkinci olarak o dönemlerde yaşayan Osmanlı padişahlarının ve ikinci Abdülhamid Dönemi’nde iskân edilenlerin Hamidiye, Mecidiye, Mahmudiye gibi isimleri köylerine ya da mahallelerine koymuşlardır. Bu isimler hemen hemen her ilçede yer almaktadır. Diğer bir isim türü Boşnak, Kosova, Voyvoda, Filipeliler gibi göçmenlerin kendileri ile ilgilidir. Bundan başka çok sayıda yerleşim yerine Şevketiye, İhsaniye, Kadriye, Hayriye, Lütfiye gibi isimler verilmiştir. Bu isimlerden de bu yerlere göçmenlerin yerleştirildiği anlaşılmaktadır.* (Demirel 2008: 49)

Kapıkule Sınır Kapatıldığında Bekleyen Soydaşlar

Fotoğraf 3: Kapıkule Hudut Kapısı’nda bekleyen soydaşlar.

Bursa'ya Kafkasya ve Doğu Anadolu'dan gelen göçmenlerin çoğunluğu dağlık, ormanlık alanlara, Balkanlar'dan gelenler ise ovalara ya da ovalara yakın il ve ilçe merkezlerine yerleştirilmiştir. Kırsal alanlardan gelen Balkan göçmenleri ile yerli halkın yaşayış tarzları zamanla birbirini etkilemeye başlamış ve bu topluluklar arasında kültür kaynaşması olmuştur.

“Mezarlar, fiziki varlığından başlayarak, stilleri, sembolleri ve taşıdıkları mesajlarıyla geleneksel kültürümüzde hayatla ölüm arasındaki ilişki ve dengeyi göstermektedir.” (Mermutlu-Öcalan 2011: 14). Göçmenşehri olarak adlandırılan Bursa, maddi kültürümüz içinde yer alan mezar taşlarıyla dikkati çekmektedir. Mezar taşları ait olduğu toplumun kültürüne, inançlarına ve maddi yapılarına göre şekillenmekte ve çeşitlilik göstermektedir. “Mezar taşları, söylemlerine, eylemlerine hiçbir mevsimin (yağmurun, dolunun, tipinin, karın) hiçbir mevkinin ve makamın hiçbir fikrin ve ideolojinin tesir edemediği; söyleyeceğini eğmeden bükmeden süzgeçten geçirmeden mizacı dili sert ‘halk bilgeleri’dir.” (Alyılmaz 2016: 57).

Bu çalışmada, göçmenlerin yoğun olarak yaşadığı Mudanya İlçesi, Hürriyet ve Görükle mezarlıkları başta olmak üzere Ahmet Paşa, Hamitler, Pınarbaşı, Fethiye, Çekirge mezarlıklarında Balkan göçmenlerinin mezar taşlarında yazan sözlerle yer alan motifler incelenmeye çalışılacaktır.²

Fotoğraf 4: Ahmet Paşa Mezarlığı

Erişti ecel bir dakika vermedi
aman Evlatlarım ağlamayın nafi-
le bana Kuran okuyun Kuran

Yunanistanın Kurthasanlı kö-
yünden Gökçen Köprülü Ruhuna
Fatiha

DT 1958

ÖT 4.8.1986

Yunanistan'ın Kurthasanlı köyünde doğan Gökçen Köprülü'ye ait bu mezar taşı sözünde arkasında bıraktığı çocuklarının kendisi için üzülmemelerini, bunun bir faydası olmayacağını belirterek onlardan Kur'an okumalarını istemektedir.

2 İncelediğimiz mezar taşları sözleri değişiklik yapılmadan yazıya aktarılmıştır.

Fotoğraf 5: Çekirge Mezarlığı

Bulgaristan'ın Kazanlık Okçular köyünde doğmuş olan Aydın Mutlu'nun mezar taşı sözünde ölümün ansızın kendisini yakaladığını, sevdiğinden ayrılmanın kendisini yaktığı dile getirilmiştir.

Fotoğraf 6: Ahmet Paşa Mezarlığı

Fotoğraf 7: Fethiye Mezarlığı

Bulgaristan Kazanlık Okçular köyünden Aydın Mutlu

Merdivenden çıktım inerim diye

Hiç aklıma gelmedi yanarım ölürüm diye Böyle imiş alnımızın yazısı

Kader ayırdı bizi...

Ruhuna Fatiha

DT 26.5.1958-ÖT 13.6.2000

Okursunuz taşımada Ağlamanın başımda Kazadan vefat ettim Soldum 16 yaşımda

Debresteli Yakup Oğlu Ali Kemal Şahinler

Ruhuna Fatiha D 1959

Ö 18.8.1974

Üsküpten gelen hakimat erbabı Ledün ilminin güzide temsilcisi Yunus Efendi ve Fatma Annemiz

D 1322- Rahmetullani aleyhi Ö 26.11.1990

D1923-Ö 02.01.2006

Dahi fakir Yunus Senden sana sığınır

Sensin evvel sensin ahir Bizden bize bakan sensin Ki sensin aynı mutlak Bu aynadan görünür hak

Üsküp'ten gelen Yunus Efendi ile Fatma Hanım'ın mezar taşında, Yunus'un da Allah'a sığındığını, Allah'ın ezeli ve edebî olduğu dile getirilmiştir.

Türkiyeye Hicret T 1935
Bulgaristan Eğridere Kazasının Türkerecek Köyünden Türkiyeye Hicret eden Sadullah Oğlu Feyzullah Dökük

Dokuz ay hasta kalıp ölümüne sebep porstat

Fotoğraf 8: Ahmet Paşa Mezarlığı

Feyzullah Dökük'ün mezar taşında Bulgaristan'ın Eğri Dere kazasından göç ettiğini, ölümüne neden olan prostat kanseri hastalığını dokuz ay çektiği yazmaktadır.

Fotoğraf 9: Pınarbaşı Mezarlığı

Fotoğraf 10: Hamitler Mezarlığı

Mezarların başına ve sonuna dikilen iki taş vardır. *Bu taşlara 'başucu taşı (baş şahidesi)', 'ayakucu taşı (ayak şahidesi)'* denmektedir. (Tanyu 93: 1968) Genellikle mezarların ayak taşında servi ağacı motifi ve vatan sevgisini belirten ay-yıldız motifleri görülmektedir.

Fotoğraf 15: Hamitler Mezarlığı

Fotoğraf 16: Hamitler Mezarlığı

Kur'an okumak isteyenler için üzeri kapalı muhafazalı dolaplar içinde dua kitapları bulunmaktadır.

Fotoğraf 17: Çekirge Mezarlığı

Fotoğraf 18: Mudanya Mezarlığı

Fotoğraf 19: Mudanya Mezarlığı

Fotoğraf 20: Ahmet Paşa Mezarlığı

Mezar taşlarında “Hüve’l- bâkî” ya da “ Bismillahirrahmanirrahim” ibaresinin Latin ya da Arap harfleriyle yazıldığı gibi yazılmayan mezar taşları da görülmektedir.

Fotoğraf 21: Hamitler Mezarlığı

Fotoğraf 22: Hamitler Mezarlığı

Sonuç olarak, mezar taşları geçmiş hayatın günümüzdeki temsilcileridir. Mezar taşlarının şekilleri, kullanılan malzemeler, yazılan yazılar o kişinin sosyal hayattaki konumunu ve ekonomik düzeyini göstermektedir. Bursa’daki göçmenlerin mezar taşlarında yazan özdeyişlerde yazım hataları ve anlatım bozukluğu olduğu görülmektedir. Bu da bize mezar taşını yazan ve yazdıranların eğitim seviyesi hakkında bilgi vermektedir. Göçmenlerin mezar taşlarında nereden geldikleri, köylerinin nerede olduğu, kimin kızı, kimin oğlu olduğu ya da eşinin kim olduğu, doğum ve ölüm tarihleri, Fatıha istekleri, meslekleri, ölüm nedenleri, eşinden ayrılmanın hüznünü belirten özdeyişlere yer verilmiştir. “Bismillahirrahmanirrahim”, “Hüve’l bâkî” ibareleri Arap ya da Latin harfleriyle yazıldığı gibi bu ibarelerin olmadığı mezar taşlarına da rastlanmıştır. Araştırma yaptığımız 8 mezarlıkta sadece 6 mezar taşında manzum metin yer almaktadır. Resimli mezara rastlanılmamış olmakla beraber, süsleme olarak vatan sevgisini gösteren ay-yıldız ve ölümsüzlüğü simgeleyen servi ağacı motifine rastlanılmıştır.

Kaynaklar

- ALYILMAZ, Cengiz (2016), “Kosova ve Makedonya’daki Osmanlı Dönemi Mezar Taşlarının Bugünkü Durumu”, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, Sayı 5/1, s. 56-93.
- ÇETİNASLAN, Mustafa (2013), “İnegöl Kavaklaraltı Mezarlığı’ndaki Muhacirlere Ait Mezar Taşları”, *İdil*, Cilt 2, Sayı 6/Volume 2, s.158-197.
- DEMİREL, Muammer (2008), “XIX. Yüzyılda Bursa’da Göçmen İskânı”, *Bursa’nın Zenginliği Göçmenler*, Bursa, Osmangazi Belediyesi Yayınları.
- DOĞANAY, Filiz (2016), “Türkiye’ye Göçmen Olarak Gelenlerin Yerleşimleri”, www.balgoc.org.tr/gocmenyerlesim.html. (Erişim: 06.01.2016).
- MERMUTLU, B. ve ÖCALAN, H. B. (2011), *Tarihî Bursa Mezar Taşları I: Bursa Hazireleri*, Bursa: Bursa Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları.
- TANYU, Hikmet (1968), *Türklerde Taşla İlgili İnançlar*, Ankara, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.